

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • יום שלישי לסדר בא תשע"ב

39

כשהיה בא לידי ניסיונות לא היה עומד בהם, כי עדיין הטבע מושך אותו לעבודה זרה ולחטאים אחרים שהורגל בהם, והדרך היחידה עבורו להינצל מן החטא היא למות מיד.

וכמו שמצינו אצל דוד המלך שביקש (תהלים קלט, כד) "וראה אם דרך עוצב בי ונחני בדרך עולם", וביארו המפרשים כי דוד המלך אמר שאם הקב"ה רואה שהוא הולך בדרך לא טובה, וכן כתוב אצל חנוך (בראשית ה, כד) מן העולם כדי שלא ימשיך לחטוא, וכן כתוב אצל חנוך (בראשית ה, כד) "ויתהלך חנוך את האלוקים ואינו כי לקח אותו אלוקים", ופירש"י "צדיק היה וקל בדעתו לשוב להרשיע לפיכך מיהר הקב"ה וסילקו והמיתו קודם זמנו", והתוספות ביבמות (טז, ב ד"ה פסוק) הביאו בשם הפייטן שחנוך הוא המלאך מטטרון, ולטובתו היה עדיף קיצור ימים שלא ישוב להרשיע.

ולכן בכה רבי על מי שקנה את עולמו בשעה אחת, כי אמנם הוא מזומן לחיי העולם הבא בלא דין ובלא ייסורים, אבל איזה עולם הבא יהיה לו, הלא יש הרבה מחיצות בעולם הבא, וכל אחד יש לו מדור בפני עצמו כמו שכתוב (קהלת יב, ה) "כי הולך האדם אל בית עולמו", וכבר אמרו חז"ל (בי"ע, א) שכל אחד ואחד נכווה מחופתו של חברו, והיינו שכל אחד יהיה לו צער בעולם הבא כשיראה את חברו במקום מכובד יותר ממנו, וביאר המסילת ישרים פרק ד' "כי אין זה מטעם הקנאה אשר תיפול רק בחסרי הדעת, אלא מפני ראותו עצמו חסר מן השלמות מדרגה שהיה יכול להשיגה כמו שהשיגה חברו", ולכן בכה רבי על מי שקנה את עולמו בשעה אחת, מפני שריחם עליו שלא זכה לעולם הבא יותר גדול.

והנה בקינות בתשעה באב (כג) אנחנו בוכים על בן ובת, והוא המעשה שמואב בגמרא בגיטין (נח, א) בבנו ובבתו של רבי ישמעאל שנשבו לשני אדונים, וביקשו האדונים להשיאם ולהתחלק בוולדות. הכניסום לחדר. זה אומר אני כהן בן כהנים גדולים אשא שפחה? וזאת אומרת אני כהנת בת כהנים גדולים אנשא לעבד? ובכו כל הלילה. כיון שעלה עמוד השחר הכירו זה את זה ונפלו זה על זה וגעו בבכייה עד שיצאה נשמתם, ועליהם קוץ ירמיה על אלה אני בוכייה עיני עיני יורדה מים. וצריך ביאור כיצד יצאה נשמתם מתוך בכייה, וכיצד ייתכן דבר זה בדרך הטבע?

ונראה כי העניין בזה הוא כמו שמצינו שיש מיתת נשיקה, ושמעתי ממו"ר הגרא"א דסלר זצ"ל שביאר כי ענין מיתת נשיקה הוא כלות הפש מתוך אהבת השם, שהנשמה נפרדת מן הגוף מרוב אהבת השם. ובספר מכתב מאליהו (ח"י עמ' 243) ביאר מה שאמרו (ברכות סא, ב) כי בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה היה מאריך באחד עד שיצאה נשמתו באחד, וכתב כי חלילה לפרש שיצאה נשמתו מחמת הייסורים, אלא היה מאריך באחד, דהיינו שהיה מייחד ייחודים, ומתעמק כל כך בהשגת אחדותו ית' בתוך הייסורים, ומתוך אהבת השם יצאה נשמתו במיתת נשיקה. וכן שמעתי בשם הנצי"ב זצ"ל.

וכבר דיברנו כמה פעמים כי אהבת הבריות היא דרגה יותר גדולה מאהבת השם, וכמו שכתוב בפרקי אבות (פ"ו משנה א' ומשנה ו') "אוהב את המקום ואוהב את הבריות", והזכיר התנא קודם אוהב את המקום ואחר כך אוהב את הבריות, מפני שיותר קל להיות אוהב את המקום מאשר אוהב את הבריות, כי כלפי הקב"ה אין לאדם שום טענות, שהרי הוא מאמין ויודע שכל החיים שלו הם מהקב"ה ומכיר טובה על זה, אבל באהבת הבריות הלא החיוב הוא לאהוב גם את מי שאינו חייב לו הכרת הטוב, וכמו שכתב המסילת ישרים בפרק י"א כי מצות "ואהבת לרעך כמוך" היא גם למי שעשה לו צרות, ולכן אהבת הבריות היא דרגה יותר גבוהה מאהבת השם.

ומעתה כיון ששייך כלות הנפש מתוך אהבת השם, מסתבר שיש גם כלות הנפש מתוך אהבת הבריות, שהרי אהבת הבריות היא דרגה יותר גבוהה מאהבת השם, ויתכן שזהו הביאור בבנו ובתו של רבן גמליאל שגעו בבכייה עד שיצאה נשמתם, כי מתוך אהבת הבריות ורחמים זה על זה

יש מעשי חסד ויש אהבת חסד, לא מספיק שאדם עושה מעשי חסד אלא צריך גם שתהא בלבו אהבת חסד, וכמו שהביא רבינו יונה בשערי תשובה (ג, לו) את הפסוק "לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך" - הוזהרנו להסיר מנפשנו מידת האכזריות ולנטוע בה נטעי נעמנים הם הרחמים והחסדים הנאמנים, עכ"ל. והיינו שצריך שאהבת החסד תהא נטועה בלבו, ויעשה את מעשי החסד מתוך אהבת חסד ואהבת הבריות.

וידוע המעשה שמואב בגמרא (תענית יח, ב) על הרוגי לוד שמסרו את נפשם להציל את כל העיר, והמעשה היה שמצאו בלוד בת מלך שנהרגה, וחשדו ביהודים שהם הרוצחים, והייתה גזירה שאם לא ימצאו את הרוצח יהרגו את כל היהודים, ובאו שני אחים ואמרו שהם הרוצחים, למרות שהם לא היו הרוצחים, כדי להציל את כל בני העיר, ואמרו חז"ל (פסחים ג, א) הרוגי לוד אין אדם יכול לעמוד במחיצתם.

ובאמת מצינו כמה עובדות בגמרא שהיו כאלה שקנו את עולמם בשעה אחת, וכגון מה שמואב בתענית (כט, א) שנגזרה גזירה להוציא את רבן גמליאל להריגה, והגיע אדון אחד מבני המלוכה לרבן גמליאל ושאל אותו, אם אצילך מן המיתה האם תביאני לחיי העולם הבא, והשיב רבן גמליאל בחיוב, והלך אותו אדון והפיל עצמו מן הגג ומת, וקבלה הייתה ביד הגויים שאם מת אחד מהם זה מחמת הגזירה, וכיון שראו שמת אותו אדון ביטלו את הגזירה, יצאה בת קול ואמרה אדון זה מזומן לחיי העולם הבא.

ועוד מובא בגמרא (ע"ז יח, א) שכשהוציאו את רבי חנינא בן תרדיון להריגה על שעסק בתורה, הניחו ספוגים של צמר על לבו כדי לעכב את מיתתו שיסבול יותר ייסורים, ושאל אותו הממונה עליו (קלצטוניר): רבי, אם אני מרבה בשלהבת ומוריד את הספוגים של צמר, האם אתה מביאני לחיי העולם הבא, והבטיח לו רבי חנינא שבשבעה שיזכה לחיי העולם הבא, מיד הלך הממונה והרבה בשלהבת והוריד את הספוגים, וקפץ גם הוא לתוך האש, יצאה בת קול ואמרה רבי חנינא בן תרדיון וקלצטוניר מזומנים לחיי העולם הבא.

ובאמת מצינו כמה דרגות בעולם הבא, יש בן העולם הבא, ויש חלק לעולם הבא, ויש 'מזומן לחיי העולם הבא', והדרגה הגבוהה ביותר היא מזומן לחיי העולם הבא, וכמו שפירשו התוספות בכתובות (קג, ב) כי מזומן לחיי העולם הבא הכוונה בלא דין ובלא ייסורים, והיינו כי בדרך כלל גם מי שיש לו חלק לעולם הבא צריך לעבור תחילה דרך גיהינום, ורק אחרי משפטי הרשעים בגיהינום עד י"ב חודש נכנסים לעולם הבא, אבל מי שמזומן לחיי העולם הבא זוכה להיכנס ישיר לעולם הבא בלי שום גיהינום.

ומצינו בגמרא עוד כמה עובדות על בני אדם שקנו את עולמם בשעה אחת, בעבודה זרה (י, א) יצאה בת קול ואמרה קטיעה בר שלום מזומן לחיי העולם הבא, ושם (יז, א) יצאה בת קול ואמרה רבי אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא, וכתוב על זה "בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים". וצריך להבין מדוע בכה רבי, הלא אדרבה היה צריך לשמוח במה שזכו למדרגה הגבוהה של מזומן לחיי העולם הבא, בלא דין ובלא ייסורים, ומה יש לבכות ולהצטער על כך?

והמהרש"א שם (ע"ז י, ב) כתב "יראה בזה שדקדק לומר בכל אחד 'עולמו', שקונה עולמו לפי מדרגתו כדאמרינן שיש לכל צדיק מחיצה בבני עצמו, אבל בכה רבי אההוא דלא קנה עולמו רק בשעה אחת שנהרג ויצא מן העולם ולא זכה למדרגה היותר גדולה לקנות עולמו בכמה שנים", עכ"ד, והיינו שרבי הצטער ובכה על אלו שזכו רק לעולם הבא של הקונה עולמו בשעה אחת, ולא זכו לעולם הבא הגדול יותר של הקונה עולמו בכמה שנים. וצריך ביאור מה העדיפות והמעלה של מי שקונה עולמו בכמה שנים יותר ממי שקונה את עולמו בשעה אחת.

ושמעתי פעם ממו"ר הגה"צ ר"א דסלר זצ"ל שביאר (עיין מכתב מאליהו ח"א עמ' 26) כי הקונה עולמו בשעה אחת זהו רק חיזוק זמני והתלהבות של שעה אחת, ואם היה נשאר בחיים היה חוזר להיות רשע ומאבד את מעלתו, מפני שלא נשתנה הטבע ברגע אחד, ובמשך הימים

שנפלו בשבייה הגיעו למצב של כלות הנפש מתוך אהבת הבריות, ומתו מיתת נשיקה מרוב רחמנות ואהבת הבריות.

ידוע בשם בעלי מוסר שאמרו כי יותר קל לרחם על השני ולהשתתף בצער, מאשר לשמוח בשמחתו של חברו, כי הרחמנות היא מידה שקיימת בטבע של כלל ישראל, ומרחמים אפילו על בעלי חיים, שזהו דין צער בעלי חיים דאורייתא, אבל לשמוח בשמחת חברו זוהי דרגה יותר גבוהה.

ומצינו בדין צער בעלי חיים שמצות פריקה קודמת למצות טעינה, כי בפריקה יש גם צער בעלי חיים, ואף על פי כן אמרו (בי"מ לב, ב) אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכופ את יצרו, והיינו שהטעינה אצל השונא קודמת לפריקה אצל האוהב, כי בפריקה יש עניין לכופ את יצרו ולעזור לשונא, ולמרות שיש בפריקה צער בעלי חיים, כפיית היצר עדיפה מצער בעלי חיים.

וביארנו בזה בעלי המוסר, כי כשם שהותר צער בעלי חיים לתשמיש של בני אדם, ומותר לשחוט בהמה כדי לאוכלה או לעבוד בה למרות שיש בזה צער בעלי חיים, כי אין איסור בצער בעלי חיים אם הוא לצורך תשמיש בני אדם, כך גם מותר להימנע מלפרוק ולעזור לשונא, למרות שיש בזה צער בעלי חיים, מפני שזהו תשמיש וצורך האדם לכופ את יצרו, כי על ידי שיעזור לשונא הוא מתקן את מידותיו, עד שבמשך הזמן השנאה תעבור ממנו.

ובאמת הרי מבואר בגמרא (פסחים ק"ג, ב) שמדובר בשונא שהוא שונא אותו על פי ההלכה, שראה בו דבר עבירה ביחידי ואינו יכול להעיד עליו, ומצוה לשנאותו שנאמר יראת השם שנאת רע, וכבר הקשו התוספות בפסחים שם (ד"ה שראה) כי מאחר שהוא שונא אותו על פי ההלכה, מהו העניין לכופ את יצרו ולא לשנאותו? וכתבו התוספות "ויש לומר כיון שהוא שונא גם חברו שונא אותו דכתיב כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם, ובאין מתוך כך לידי שנאה גמורה ושייך כפיית יצרו", והיינו שהשנאה הראשונה היא מותרת, אבל מה שמוסיף אחר כך שנאה מחמת שחברו גם הוא שונא אותו, זוהי שנאה אסורה וצריך לכופ את יצרו בזה.

ואמנם צריכים לדעת כי אסור לשנוא את הרשעים, ואפילו שכתוב בפסוק (תהלים צז, ז) "אוהבי השם שנאו רע", היינו שצריכים לשנוא את המעשים הרעים אך לא את הרשעים, והאריך בזה מרן המשגיח זצ"ל (אור יחזקאל מידות עמ' קמ"ג; שנאת רשע ולא שנאת רשעים) שצריכים לאהוב גם את הרשע, כי הוא יהודי מבניו של הקב"ה, וצריכים רק לשנוא את החטאים, אבל לא את האדם החוטא עצמו.

וכמו שידוע המעשה שהובא בגמרא (ברכות י, א) כי בשכונתו של רבי מאיר גרו בריונים שהיו מצערים אותו הרבה, ורצה רבי מאיר להתפלל עליהם שימותו, אבל ברוריה אשתו אמרה לו שהרי כתוב (תהלים קד, לה) "יתמו חטאים מן הארץ" – חטאים ולא חוטאים, והעצה היא להתפלל עליהם שיחזרו בתשובה, וכתוב שם כי באמת ביקש רבי מאיר רחמים עליהם שיחזרו בתשובה, ונתקבלה תפילתו וחזרו בתשובה.

ומעשה שהיה בילדותי עם אחד שהיה בן של רב בחוף לארץ ונעשה חילוני, והפסיק לבוא לבית הכנסת, ורק פעם אחת בשנה בימים הנוראים היה מגיע להתפלל, אבל הייתה לו ידידות עם בני הקהילה והיה בא להשתתף בשמחות, ופעם אחת הגיע לשמחה, ודרש שם בחור מבוגר בעל מדרגה שלמד בקלצק, ואמר דברי חיוק ושבחים על דרגתו של החתן ברוחניות, והעיר לו בן הרב, הרי רחמנא לבא בעי, והייתה כוונתו שהעיקר זה המידות הטובות, והשיב לו הדרשן כי חוץ מהלב יש גם נשמה, והיינו שהנשמה אינה מסתפקת במידות טובות, אלא צריך גם תורה ומצוות.

ולאחר תקופה נפטר אותו אדם בגיל צעיר, והיה לו בן בחור צעיר שהיה בעל רגש גדול ולא רצה להגיד קדיש אחר מיטתו, מפני שלא היה מאמין ולא הבין מדוע עשו ככה מן השמים, ובאותה תקופה שלטו הבריטים בארץ, וקבעו מכסה כמה יהודים יוכלו להיכנס לארץ, וניצולי שואה רבים שהגיעו לארץ גורשו על ידי הבריטים לקפריסין, והוא הלך ועמד בראש קבוצת מפגינים כדי שייחיו לפליטים להיכנס לארץ, והשוטרים הבריטיים הזהירו אותם שלא יפגינו, אך הוא לא שמע להם והלך והפגין, והבריטים ירו בו והרגוהו.

הנה בחור צעיר זה שלא היה מאמין ולא רצה לומר קדיש אחר מיטת אביו, למרות הכל כיון שמסר את נפשו לטובת הפליטים, יש לו עולם הבא כמו הרוגי לוד, ואף על פי שהוא עשה זאת מתוך לאומיות, אין זה כמו לאומיות אצל גויים הנובעת רק מגאווה, אלא עשה זאת מתוך אהבת הבריות של יהודים, וגם חילוניים שאינם שומרי תורה ומצוות, אם הם מוסרים את נפשם על הצלת אחרים מתוך אהבת הבריות, יש להם עולם הבא כמו הרוגי לוד שמסרו את נפשם לטובת בני העיר.

והרמב"ן באיגרתו כתב "וכל אדם יהיה גדול ממך בעיניך, אם חכם או עשיר הוא, עליך לכבדו. ואם רש הוא ואתה עשיר או חכם ממנו, חשוב בלבבך כי אתה חייב ממנו והוא זכאי ממך, שאם הוא חוטא הוא שוגג ואתה מזיד", ללמדנו שצריכים להחשיב כל אדם מישראל, ואפילו מי שאינו שומר תורה ומצוות יכול להיות שהוא גדול ממך, כי התביעה עליך יותר גדולה שאתה קיבלת חינוך טוב והוא לא נתחנך כראוי, וגם יכול להיות שהוא גדול ממך במידות טובות ובאהבת הבריות.

וכבר כתב החזון איש (יורה דעה סימן ב' ס"ק כ"ח) כי החילוניים בימינו הם תינוקות שנשבו, והם שוגגים ואולי אפילו אנוסים, ויש ביניהם כאלה שגם אין עליהם תביעה שהיה להם ללמוד ולא למדו, מפני שאינם יודעים כלל שיש אפשרות ללמוד, ויש חיוב של אהבת הבריות כלפי האנשים האלה, כי המצוה היא רק לשנוא את המעשים הרעים ולא את האדם החוטא, וכפי שכתב הרמב"ן "וכל אדם יהיה גדול ממך בעיניך", ולמרות שאינו שומר תורה ומצוות יכול להיות שהוא גדול ממך במידות טובות.

וכמו שאמרו חז"ל (סנהדרין לו, א) על הפסוק "כפלה הרימון רקתך" – שאפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרימון, והיינו שאפילו הרשעים שיש להם מידות רעות, אף על פי כן בטבעם הם בעלי מידות טובות, כיון שהם מזרע ישראל, וכפי שביאר מו"ר הגרא"א דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"א עמ' 14) כי ענין זכות אבות הוא מלשון זוך, שהזכות של האבות ומידותיהם הטובות עברו בירושה לכלל ישראל, וכך גם אדם מישראל שמתנהג במידות רעות, זהו רק מחמת סיבה חיצונית, מחמת קנאה, או שקיבל השפעה ממה שמסיתים אותו, אבל בטבעו הוא בעל מידות טובות.

והגרא"א דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"א עמ' 300) הביא עוד את דברי הגמרא בגיטין (נו, ב) שאונקלוס רצה להתגייר והעלה בכשפים את טיטוס ואת בלעם, ושאל אותם מי הוא החשוב בעולם האמת, ואמרו לו כי ישראל הם החשובים שם, וסיפרו לו על עצמם שהם נידונים בגיהנום איום ונורא, ושאל אותם האם כדאי להידבק בישראל, ואמרו לו שלא, אלא יעשה להם צרות ויהיה לראש בעולם הזה, וכמו שכתוב באיכה (א, ה) "היו צריה לראש" – שכל המצר לישראל נעשה ראש, והיינו מפני שנשאר בהם המידות הרעות והשנאה לישראל גם לאחר מיתתם, ולמרות שסבלו יסורי גיהנום נוראים אמרו לו שיעשה צרות לישראל.

ומאידך מובא שם בגמרא שהעלה אחר כך בכשפים את אותו האיש שהיה ישראל מומר, ושאל אותו מי הוא החשוב בעולם האמת, וגם הוא השיב שישראל הם החשובים שם, ושאל אותו אונקלוס מה נעשה בדינו, ואמר לו שהוא נידון בייסורים איומים בגיהנום, ושאל אותו האם להתגייר ולהידבק בישראל? ואמר לו טובתם דרוש רעתם לא תדרוש, כל הנוגע בהם כאילו נוגע בבבת עיני, וביאר הגרא"א דסלר כי זהו מפני שהיה ישראל מומר, והיו לו בטבעו המידות הטובות של ישראל, ומאחר שבעולם האמת נסתלקו הנגיעות, וראה את האמת שישראל הם החשובים, לכן אמר לאונקלוס שידרוש את טובתם.

ובתקופה זו שיש מסיתים ומקטרגים כנגד שומרי התורה והמצוות, צריכים לדעת כי באמת רוב החילוניים אינם שונאים ויש להם יחס חיובי מאד, ואפילו המסיתים, מסתבר שלא שייך בהם הדין שאמרו (סנהדרין כט, א) שאין טוענים למסית, כי בגמרא שם למדו דין מסית מנחש הקדמוני, והנחש הסית מצד מידות רעות כדי להמית את אדם הראשון, אבל המסיתים בימינו יש להם בטבעם מידות טובות, ובדרך כלל סיבה חיצונית גורמת להם להסית, שלא נהגו בהם בימין מקרבת אלא בימין דוחה, או מחמת קנאה.

ויש שמסיתים מפני שהם חושבים ששונאים אותם, וכמו שמצינו בגמרא (כתובות סב, ב) על רבי עקיבא שהיה צניע ומעלי, ומאידך אמרו (פסחים מט, ב) אמר רבי עקיבא כשהייתי עם הארץ אמרתי מי ייתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור, וביארו התוספות בכתובות שם שאין זו סתירה, כי מה שאמר מי ייתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור, זה לא היה מתוך מידות רעות ושנאת תלמידי חכמים, אלא שהיה סבור כי תלמידי החכמים שונאים אותו ומתגאים על עמי הארץ, ולא הבין שתלמידי החכמים שונאים את החטא ולא את החוטאים.

לזכות הילד
מרדכי אוהב ציון נ"י
לרגל החלאקה